

Idegenek a Tiszazugban^[1]

A beilleszkedés körülményeinek vizsgálata a tiszazugi falvakban

A 2006-ban Szabó László kezdeményezésére újraindult Tiszazug-kutatás azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a vizsgált területen "lezajlott és jelenleg is tartó társadalmi, gazdasági mentális, kulturális folyamatokat elemezze és értelmezze".^[2]

Nem előzmények nélkül kezdte el kutatócsoportunk a gyűjtést, a hetvenes években már jelentős terepmunka zajlott ezen a vidéken Pócs Éva, Szabó László, Bellon Tibor, Barna Gábor, Botka János s mások közreműködésével. Számos publikáció készült a falvakról, monográfia is született Cséparól, de a tájegység teljes feldolgozása elmaradt.^[3] A mostani gyűjtésnek tehát elsősorban az elmaradt adatok beszerzése, feldolgozása és megjelentetése a feladata. Mindezek mellett program is indult annak érdekében, hogy a "Peremlétből" elmozduljanak a hajdan jól működő közösségek: "A kistelepülések alkotta kistérségek legnagyobb kihívása az ezredfordulón a megváltozott feltételekhez való alkalmazkodás, a hátrányok felszámolására való törekvés. A települések alkalmazkodóképességét nagyban befolyásolja a helyi társadalom megváltozott szerkezete, kapcsolódásuk jellege. A

jelenkori kutatások szükségességét indokolja az a társadalmi érdek, hogy a vidék falvainak értékleltára elkészüljön, mindez segítse a tervezést, a társadalom fejlődésének irányát és ütemét. A hagyományok feltárása, azok ápolása, az identitás megőrzése, a hagyományokon alapuló gazdálkodás, a táj- és természetismeret, örökölt értékrend és ezek feltárása a mai viszonyok között mindnyájunk érdeke."

[4]

Gecse Annabellával, Szabó Lászlóval, Pusztai Zsolttal közösen az évek alatt több száz embertől gyűjtöttünk adatokat, tárgyakat, készítettünk mélyinterjúkat, s fotóztunk a településeken. Nem csupán a Tiszazugban kérdezősködtünk, eljutottunk Kunszentmártonba, Öcsödre s Mesterszállásra is. Bármilyen témába vágunk azonban bele, akár a fölművelés, az állattartás, a népművészet vagy a társadalom került terítékre, hamar kiderült, hogy a legtöbb településen emlékei vannak csupán a gazdálkodásnak, s kijelenthetjük, közösségről szinte alig, vagy egyáltalán nem beszélhetünk. Ezt a tiszazugi falvak lakói is pontosan érzik, a gyűjtések során meg is fogalmazzák:

"A közösség gyakorlása is kivész." (Tiszaföldvár)

A kutatás során mások is hasonló eredményre jutottak:

"Milyen állapotú az a falvanként különböző, mégis egymásra sokban hasonlító helyi társadalom a Tiszazugban, amelynek önerőből kell magát megtartani és majdan megújítani? Legfőbb jellemzője, hogy nem tekinthető igazi közösségnek. Az egykori közösségre jellemző vonásoknak csak halvány nyomai vannak meg, s leginkább az emlékezetben, a legidősebbek tudatában élnek, illetve bizonyos megmaradt, ám erősen leromlott objektumok tartják fenn egykori jellegét."^[5]

A közösség nélküli létben pedig az egyén is vergődik, nehezen találja meg a helyét a társadalomban. Jól illusztrálja ezt a gazdálkodók felfogása:

"Ma tulajdonképpen azt kell feldolgozniuk, hogy sem a tudásuk, sem a gazdálkodásuk eredményei (terményeik, állataik) nem illeszthetők az új rendbe."^[6]

Ezek után újra kellett gondolni a korábbi koncepciót, s új programot kidolgozni a megváltozott feltételekkel, felhívva a társadalom összes csoportjának (még a politikusoknak is) a figyelmét a problémákra.^[7]

A vizsgált terület:

A Tiszazug Jász-Nagykun-Szolnok megye déli részén található, határaitól azonban a néprajztudományban jelenleg is viták folynak. A Néprajzi Lexikon és a Magyar nép táji-történeti tagolódása csupán Tiszainoka, Tizsakürt, Tiszaug, Tizsasas, Csépa és Szelevény községeket sorolja ide.^[8] Ezt a meghatározást azonban a megyénkben végzett történeti, néprajzi kutatások alapján nem tartjuk pontosnak. Történetileg a Tiszazughoz kilenc település tartozott, 1950-ben s 1952-ben azonban Martfű és Cserkeszőlő is önálló községgé vált.^[9]

Így ma tizenegy települést sorolunk ide, melyek kulturális tekintetben élesen elkülönülnek környezetüktől.^[10]

Tőle nyugatra és keletre a kis- és nagykun kiváltságos területek, délre a csongrádi és szentesi tágas puszták, északra pedig Szolnok városának vonzáskörzete húzódik Alsó-Varsány pusztáig (ma Rákócziújfalú).^[11]

Történetileg, vallásilag, népesedéstörténetileg,

gazdálkodásában, s üzemszervezetében, építészetében, népművészetében is szigetnek tekinthető.

[12]

Éppen ezért Szabó István és Szabó László meghatározását követve a következő településeket tekintettem tiszazuginak:

[13]

Alsó-Tiszazug: Szelevény, Csépa, Tizsasas, Tiszaug, Tizsakürt, Cserkeszőlő

Felső-Tiszazug: Tiszainoka, Nagyrév, Cibakháza, Tiszaföldvár, Martfű

A gyűjtés során azonban kiderült, hogy a Felső-Tiszazugban Tiszaföldvár és a hozzá tartozó Tiszaföldvár-Homok két külön közösséget alkot. Amint látható, ezek alapján Kunszentmárton nem tartozik szorosan véve az Alsó-Tiszazughoz, de piaci, ipari, közlekedési, áramellátási és kulturális központtá vált:

"A Dél-Tiszazug a XVIII. századig elsősorban Csongrád városához kötődött, a Tisza és a Körös viziútjai is ide kapcsolták. (...) 1729-ben azonban a Nagykunsághoz tartozó

szentmártoni pusztát jászapáti telepések szállják meg, s csakhamar e térségben versenytárs nélkül rohamos fejlődésnek indul Kunszentmárton. Megszerzik 1782-ben a privilégiumot, s ezzel a Földváry család itteni révjeit szinte kikapcsolják. 1806-ban már hidat avatnak, 1807-ben pedig városi rangot kapnak. Kunszentmárton e térségben előbb a hozzá tartozó Mesterszállás pusztán és Csorbán terjeszkedik, majd a Köröstől délre fekvő Csongrád megyei pusztákon (Cserebökény, Nagytőke, Magyarlás), de fokozatosan megindul Istvánháza, Gyalu és Szelevény puszták megszerzése irányába is. Az iparosodott (Szolnok megyében a 19. század közepén a legiparosodottabb települések közé tartozik) Kunszentmárton fokozatosan az Alsó-Tiszazug központjává válik, kisipari termékekkel látja el a Tiszazugot, felvásárolja és a körösi réven vízen tovább juttatja a mezőgazdasági termékeket, vásárai a Tiszazug szempontjából felülmúlják a csongrádi vásárokat, ugyanakkor a szegényebb kunszentmártoni lakosok megkezdik a már említett puszták, illetve a Kürthöz tartozó Kisasszony-pusztát (Cserkeszöllő) földjeinek felvásárlását is. Kunszentmárton éppen ezért nem engedte kifejlődni a tiszazugi községeket, sőt rovásukra terjeszkedett."^[14]

A Tiszazug vagy Körös-Tiszazug a 20. század elején az úgynevezett arzénos percek miatt került a figyelem középpontjába, mely előtt csupán földrajzi tájként szerepelt az irodalomban. Eredetileg a Tisza, a Hármaskörös és a Szolnoki-hátság között fekvő kistájat jelölte, melynek legészakibb pontja Tiszaföldvár, illetve a hozzá kapcsolódó

Martfű puszta volt, ám a szolnoki kutatók szeme előtt átalakult egy "mi tudat"-tal rendelkező néprajzi csoporttá.^[15] Az arzénes pereket a sajtó felfújta, a bélyeget pedig a tiszazugi falvak le akarták mosni magukról, s meg akarták mutatni, nem ez jellemző rájuk. A korábbi kulturális különbözőség mellett tehát immáron magukat is elkülönítették környezetüktől, ami oly erősen sikerült, hogy napjainkra olyan települések is tiszazugiaknak mondják magukat néha, akik vagy csak közigazgatásilag ideig-óráig vagy sosem tartoztak ide. Ilyen Kunszentmárton, Mesterszállás vagy Öcsöd.
[16]

A kutatás módszere, menete, helye, alapfogalmak

A magam részéről arra tettem kísérletet, hogy a tiszazugi falvakban élők közösségét vizsgálom meg egy speciális szemszögből. Elsősorban a beilleszkedés körülményeire voltam kíváncsi, arra, hogy egy-egy faluközösség hogyan fogad be vagy rekeszt ki idegenből érkező embereket. Korábbi kutatásaim arra ösztönöztek, hogy időben, s térben is jól körül lehet határolni azokat az eseményeket, melyek mentén a befogadás vagy kirekesztés megtörténik, mindaddig, míg működik a faluközösség.^[17] A hagyományos paraszti közösségekben mindig visszatartottak az áttelepüléstől, s így a befogadást is igen szigorúan szabályozták. Minél erősebb a rokoni szálakkal egymáshoz kötődő falusi lakosság, annál

nehezebb a dolga az idegeneknek. Széken Nagy Olga gyűjtésekor még a tanítót, az orvost, a csendőrt, a végrehajtót is idegennek tartották, Várongon pedig Takács Lajos jegyezte le, hogy az 1940-es évek végén senki nem volt, akit a földterülete alapján kuláklistára lehetett volna írni, ezért két betelepült családot jelöltek ki, hogy a kötelező "falukulákját" előállítsák.

[18] Egy hagyományőrző közösség esetében nem egyénként illeszkedik az egyes ember a társadalomba, hanem mint valamely család tagja.

[19]

Az idegen ember mindig talajtalan, jöttment marad egész életén át.

[20]

Minél kisebb ellenállással vesznek be a helybeliek maguk közé valakit, annál gyengébb az összetartás a törzslakosság között.

A gyűjtés kezdetekor felkerestük a polgármesteri hivatalok alkalmazottait, a lelkészeket, tanárokat, s felhasználtuk a korábbi kutatók kapcsolatait s a kutatások eredményeit is. A kulcsadatközlőkkel mélyinterjúkat készítettünk, a tárgyi anyagból a ritkaságokra s hiányosságokra koncentráltunk. Múzeumainkban is számba vettük azokat a tárgyakat, melyeket ezen a vidéken használtak.^[21]

A Tiszazug falvai közül mindegyiket felkerestük, de a legtöbb adatot Tiszaföldvár, Tiszainoka, Nagyrév, Cibakháza, Tiszakürt,

Tiszaföldvár-Homok, Cserkeszőlő és Csépa községekben gyűjtöttük. Eljutottunk Martfűre, Tiszaugra is, Szelevényt azonban kihagytuk a megfigyelt települések közül. Helyette Kunszentmártonban, Öcsödön és Mesterszálláson kérdezősködtünk a témában.

A kutatás alapfogalmait Szabó László Társadalomnéprajz^[22] című munkáját alapul véve a következőképpen definiáltam:

Idegen: Olyan személy, aki nem helybeli születésű, hanem később költözött a településre. Nincs rokonságban a falu lakóival, és a faluközösség jövevénynek tartja. Nem sorolom ide azokat, akik nem állandó lakói a helységnek és azokat sem, akik bár helyileg ott élnek, mégsem tartoznak a faluközösségbe, mert vallási vagy etnikai különbözőségük miatt másik közösséget alkotnak.

Faluközösség: Azon személyek összessége, akik a faluban születtek, egymáshoz rokoni szálakkal kötődnek, és az adott településre jellemző sajátos normarendszerrel rendelkeznek.

Felekezeti viszonyok

"A Tiszazug településeinek többsége (Tizsasas, Tiszaug, Tizsakürt, Tizsainoka, Nagyrév, Tizsaföldvár, Öcsöd) történetileg református jellegű és többségű. Napjainkra azonban a református egyház lényegében szórvány egyházzá vált, nincs tényleges hatása, nem képes a közösségek szervezésére, kisközösségek sem formálódnak kereteiben. Még akkor is igaz ez a megállapítás, ha a településeken máig érződik a református mentalitás."^[23] Sajnos ez a megállapítás térségünkben az összes református településre igaz. A hajdan erős, nagy gyülekezetek mára elsorvadtak, a templomokba rendkívül kevesen járnak még ünnepnapokon is, a vasárnapi istentisztelet pedig jóformán családi jellegűvé apadt. Ez pl. a több mint tízezres Tizsaföldváron 20-30, Tiszaugon és Tizsasason 3-4 embert jelent. Tizsainokán és Nagyréven szintén ugyanez a helyzet. Az ünnepeken ennek a számnak többszöröse is összejöhet, Tizsaföldváron olykor ötven ember is, ami figyelembe véve a község lakosságát, elenyészőnek mondható. A válás is természetessé vált a falvakban.

[24]

A római katolikus egyház Tizsaföldváron és Tizsaföldvár-Homokon, Csépán, Cibakházán, Tizsakürtön, Cserkeszőlőn, valamint Szelevényen van jelen. Tizsaföldváron s Homokon, valamint Tizsakürtön egyértelműen későbbi beköltözésről van szó, tehát a jelenlegi katolikus családok idegenek voltak egykoron ezen a területen. Csépa egy palóc

kirajzás a Tiszazugban,^[25] Cibakháza jászsági betelepülés,^[26] míg Szelevény község a jász Kunszentmárton kibocsájtása.^[27]

Cserkeszőlő Tizsakürt területén alakult fiatal település.^[28]

Az általunk Tiszazughoz nem sorolható Mesterszállás szintén Kunszentmárton tanyavilágából jött létre.^[29]

Erős hitéletről azonban ezeken a településeken sem beszélhetünk, a tiszaföldvári katolikusok hasonlóan kevesen gyakorolják vallásukat rendszeresen, mint a protestáns egyházak követői. Csépán és Cibakházán ennél erősebb a római katolikus egyház jelenléte, de elmondhatjuk itt is, hogy a közösségre gyakorolt hatásában jelentősen csökkent s marginalizálódott az utóbbi 60 évben. "Megmaradt ugyan az ünnep, az ünnep keresztény tanítása azonban elhalványodott, helyette más meghatározók (fogyasztás, ajándékozás, családi együttlét) léptek előtérbe."^[30]

Az evangélikus gyülekezet még ennél is kevésbé közösségformáló erő vidékünkön. Tiszaföldváron s a hozzá tartozó Homokon, valamint Csépán van jelen. Templommal rendelkeznek, a lelkész azonban csak időnként jár ide Szentesről istentiszteletet tartani. A vallási élet hiányát egy tiszaföldvári értelmiségi a következőképp foglalta össze:

"Itt még a jehovizmus sem tudott gyökeret verni."

Az egykori tiszazugi közösségek és az idegenekkel szembeni magatartás

Azt már láttuk, hogy a tiszazugi falvak esetében jelenkorunkban nem beszélhetünk közösségekről. Ez azonban nem egy állandó, mindig is hasonlóan működő (nem működő) falusi létet feltételez, ellenkezőleg! Major Bálint 1893-ban megjelent munkájában még arról tudósít, hogy Nagyréven "a templomba menetelt nem igen mulasztották el".^[31] Az 1800-as évek harmincas éveiben a házasságtörőket még szégyenkőre állították, az istenkáromlókat bezárták, s koplalásra, olykor pálcaütésre ítélték. Az idegeneket olyannyira számon tartották még a 19. század utolsó évtizedében, hogy név szerint megemlítik Nagyrév község monográfiájában őket.

[32]

Az idegenből érkezett s a szőlőkben vett építményekbe költözött emberekről így gondolkodtak: "Jelenleg azonban már igen sok idegen vett szőlőt a Bögi szőlőkben, a melyet apáink mint nagyrévi lakosok alakítottak át szőlőnek és azok nagyrésze állandóan ott lakik. Ezek sokban gyengítik vagy befolyásolják erőnket apáinktól ránk maradt örökségünkben."

[33]

Arra is fény derül a munkában, hogy a révi réven az idegenektől vámot szedtek titokban. A kölcsönös segítség szokása élt

közöttük a 19. század végén is, házaikat egymás segítségével önmaguk építették. Egységes viselettel rendelkeztek, olvasókört működtettek és fonóházakban ismerkedtek a fiatalok. 1848-ban számos katonát adtak a hazának, azon felül lovat, nyerget, fegyvereket, lópokrócot, szénát és zabot. A betegek sebeit ellátták, a bujdosókat etették. Ekkor tehát még egy kiválóan működő faluközösség rajzolódik ki szemünk előtt.

Szombatfalvy Viktor 1931-ben megjelent társadalomrajzában, melyet a Tiszazugról írt az arzenes perek kapcsán, részletesen ír a betelepülésről, s a lakosság fogadtatásáról. "A református falvak törzsökös társadalmának lelki egységét a betelepülők sem zavarják meg, közszellemébe nem hoznak friss áramlatot, mert ezek kénytelenek új és alantas rétegeként helyezkedni el s az ősi lakosság közszelleme nem módosul, sőt az egykemorál, mint a magasabb réteget megkülönböztető jegy még erősödik is. Ezzel szemben a katolikus falvakban a közszellem a beköltözés szakadatlan áramlatával állandóan felfrissül, minthogy itt a beköltözés egyben beolvadást is jelent. Az 1930-as évek elején még mindig erős, jól működő faluközösséget láthatunk. A szerző tudja, hogy "jött-ment"-nek nevezik az idegeneket a tiszazugiak, s a betelepülők csak a legalantasabb pozíciókat, munkákat vállalhatják el, ha ritkán azok megüresednek, s a legrosszabb helyekre, rendszerint a külterületre, a szőlőbe települhetnek le. Ekkor még rendkívül ritka alkalomnak számít, ha idegen vagy annak gyermeke egy-egy parcellázás vagy kisbirtok áruba bocsájtása révén hozzájut a belterületen valamihez, avagy iparosként

helyezkedhet el, esetleg boltot nyithat.^[34] Ezek után a szerző részletesen leírja, melyik faluba milyen migrációs jelenségeknek lehettünk tanúi. Szelevényre, Tizsaszra és Csépára alig volt betelepedés, csekély mértékű beáramlás jellemezte ekkor Tizsazugot, ahol már a 19. században jelentős számú római katolikus lakosság élt a belterületen a református gazdákkal összeforrva. Nagyrévet szintén zárt faluként mutatja be. Magyarányú népességnövekedést Cibakháza és Tizsakürt esetében jelez, melyből előbbi a népességszaporulattal magyarázható, s csupán Tizsakürtnél ír ténylegesen betelepedésről. Ebben az esetben olyan mezőgazdasági munkásokról van szó, akik Heves, Békés és Csongrád megyéből érkeztek. Tizsakürt esetében arról tudósít, hogy a beköltözés megbontotta a falu társadalmának régi egységét.^[35]

A Tiszazugban előforduló idegenekről 1935-ben írt munkájában Szállási Sándor is tudósít:

"Összetartóságuk miatt az idegent és az idegenből idetelepédettek jöttmentnek nevezik ők is." ^[36]

Az idegenek megnevezése a Tiszazugban

A Tiszazug általunk vizsgált településein született emberek ma is pontosan tudják ki helybeli, s ki idegenből jött ember. A falu lakói ismerik egymást, gyermekkoruk óta egy viszonylag apró településen nevelkedtek fel (kivételt képez Tiszaföldvár), többségük a szomszéd helységekből származókat is ismeri, annak családját számon tartja. Tisztában vannak a Tiszazug fogalmával is, sokan használják, de olyanok is akadnak, akiknek nem tetszik:

"A Tiszazug, az olyan rossz kifejezés. Koszos kis zugban lakunk?"(Cibakháza)

Tiszasas az egyetlen település, ahol a korábbi zárt közösség emlékanyaga még fellelhető. [\[37\]](#) A többi községben nem emlékeznek olyanra, hogy valakit valaha kirekesztettek volna. Az egész Alföldön használatos gyűttment kifejezést mindenhol ismerik, azt azonban legtöbbször tagadják, hogy ezt használnák vagy valaha is használták volna az idegenekre. A Kárpát-medencében ismert terminológiák közül tehát a jöttment (gyűttment) a legismertebb területünkön, de létezik egy olyan megnevezés is, melyet gyakran alkalmaznak az idegenből jött, s itt letelepedett emberre, ez pedig a "víz hozta ember", "vízen jött ember". A kifejezés abban a korban gyökerezik, mikor még a víz, mint közlekedési, szállítási útvonal természetes és

mindennapi eleme volt a táj népének. "Ezen szomorú és kínos állapotok feltárása után említés nélkül nem hagyható az sem, a mit apáinktól szájhagyományként vettünk át, hogy elődeink egynémely része az országos vallási üldözések elől menekülve, a Tiszahátról összekötött szálfaikon a Tiszán csúsztatva szállingóztak, illetve jöttek vagy telepedtek ide."

[38]

Az Erdélyben használatos jövevény a vizsgált terepen már hallott, de nem használatos, míg a Kárpátalján ismert bekerült nem is ismert. Ezek mellett olykor előfordul még a bevándorló és az idejött (idegyött) kifejezést is.

Az idegenek elfogadása napjainkig

Az idegeneket a Tiszazug falvaiban ma nem rekesztik ki. Előfordul, hogy valaki nem érzi otthon magát egy-egy településen, olyan is akad, aki konfliktushelyzetben megkapta a gyűttment címkét, de erősen ritka az ilyen alkalom.

"Tiszaföldvár lakossága befogadó, de hát mit tudjon csinálni?"(Tiszaföldvár)

Bizonyos tevékenységek felkeltik a helybeliek figyelmét, amit az idegenek máshogy csinálnak, s ezt önmagukban kifogásolják, de ritkán említik vagy hánytorgatják a beköltözők szemére. Ilyen ritka alkalom, ha a kutya átszökik a szomszéd bevándorló kertjébe, s az megkergeti, megveri az ebet. Ekkor a gazda elmagyarázza a beköltözött budapesti idegennek, hogy ne bántsa a kutyát, mert az védi meg holnap őt, s a házat a rossz emberektől. Ha azonban az idegen nem vét nekik, nem mondják el a negatív véleményüket. A gazdálkodásra átvált városi emberek általában több olyan csapdába esnek, amelyet egy hagyományosabban gondolkodó vidéki ember könnyedén kikerül. A monokultúrára vagy kizárólag kereskedelemre építő vállalkozó hamarabb elbukhat, mint egy több lábon álló ügyes gazda, aki egy-egy ágazat visszaesésekor a többire hagyatkozik. Meggazdagodni képtelen ugyan, sőt az új helyzetben gyakran mellékjövedelemmel is rendelkeznie kell, hogy fenn tudjon maradni. Sok olyan helybeli gazdaság van azonban, mely szinte kizárólag egyetlen ágazatot visz, disznót tart vagy marhát, esetleg gabonát termel. Ezek általában mindent a piacról szereznek be a saját konyhába. A legtöbb gazdaság mind a piacnak, mind a felvásárlóknak teljességgel ki van szolgáltatva, a felvásárló szektor pedig szinte mindenhol maffiamódszerekkel felosztja a területet, s monopolhelyzetet teremt magának. A kölcsönmunka nem működik, többnyire megfizetik a segítséget.^[39]

"Az, hogy a rokonok nem segítenek kalákában szüretelni, tulajdonképp nem is érinti őket, mert el vannak öregedve a

falvak, amúgy sincs, aki segítsen."(Tiszainoka)

El kell mondanunk, hogy a Tiszazug falvaiban hosszú idő óta inkább az elvándorlás jellemző. Sok helyen ezt támogatják is, de legalábbis nem nézik rossz szemmel. Többségében elöregedő, iskolával nem megfelelően ellátott, kevés munkalehetőséggel rendelkező településekről van szó.

"Ahogy megyünk végig a falun, az öregek halnak kifelé, kiürülnek a lakások. Sok üres ház van itt is. Meg idegenek."(Csépa)

"Egyre jobban kiöregszik a lakosság, és az se lesz, aki leszedje a szőlőt." (Tiszainoka)

"Olyan, hogy valaki hazaköltözött volna, csak kettő van. Amúgy 1200 lakosa volt a falunak, de ebből 200 tanyán lakott. Azóta Inoka kiöregedett, meghalt és elköltözött. Esetleg nyugdíjasként jönnek haza olyanok, akiknek itt a pestinél olcsóbb az élet."(Tiszainoka)

"Mert mi Tiszaürthöz voltunk csatolva. Mert ugye nem, nincs papunk, se jegyzőnk, se iskola, semmi ebben a faluban. Minden volt, egy oldalon megyeépület, az iskola volt, a játszótérrel szemben szintén iskola volt." (...) "Teli volt itt minden, idefigyeljen. Minden ól is, itt minden ebben a községbe teli volt. 120 darabos gulya volt, ami kijárt az izébe, és most egyetlen egy tehén van." (...) "Nagyon ritka jelenség, hogy visszafelé jönnek az őslakók."(Tiszainoka)

Így a beköltözők nem borítják fel a társadalmat, hacsak nem vétenek kirívóan az alapvető társadalmi normák ellen (lopás, csalás). Ilyen komoly normaszegésnek minősül, ha nem köszön valaki a helybelieknek. Tiszaföldváron pl. egy Erdélyből beköltözött orvos házaspárról vélekednek így, akik városról telepedtek ide. Pácienseik nem a földváriak közül kerülnek ki, hanem az idegenek, a szomszéd falu (Homok), és a cigányok soraiból. A kollektivizálás és a szocializmus nagyban gátolta a falusi közösségek szerveződését, és szerkezetét igyekezett szétzúzni, viszont a rendszerváltásig valamiféle biztonságot nyújtott az embereknek. A rendszerváltással, a tsz-ek megszűnésével ennek a tájnak a népességeltartó képessége nagymértékben csökkent.

"A termelőszövetkezet nem csak munkát adott az embereknek, nagyon sok hír jellegű juttatást, úgynevezett szociális juttatást, és sok feladatot is elláttak a termelőszövetkezetek.

Foglalkoztak a nyugdíjasok helyzetével, mert ugye a tsz-nyugdíjasoknak annyira minimális volt a nyugdíjuk, hogy abból aztán tényleg nem lehetett igazán megélni.

Nyugdíjasokat is valamelyest támogatták, terménnyel, kedvezményes földműveléssel, szolgáltatásokkal, egyébekkel. (...) A tagokat meg úgy segítgették, hogy kaptak háztáji földet, megillették bizonyos kedvezményekkel, megszervezték az értékesítést, és ebből tudtak az emberek egy kicsit mindig gyarapodni. Tehát általában ebben a térségben mindig úgy volt, hogy az ember venni akart egy hűtőszekrényt, egy televíziót ilyenkor, amikor már elszámolták a terményeket vagy leadták, akkor sikerült ezt megoldani. Meg sokan a családi ház építésénél is kedvezményes fuvart igénybe tudtak venni. Igaz, hogy a szövetkezet kevés fizetést adott, de mégis, valamelyest egy összetartó szociális rendszert is fönn tudott tartani."(Cserkeszölő)

A rendszerváltáskor a nagy tsz-ek felbomlottak, kisebb területeken kisebb Kft-k alakultak. Ezek közül az évek alatt több a tevékenységével felhagyott, nem bírta a versenyt, s csak néhány maradt, amely megtalálta az optimális üzemméretet, s ma is működik. A szocializmus időszakában a Mezőtúri Mezőgazdasági Iskolának kihelyezett tanfolyama működött a vidéken, mely szőlőtermelő szakmunkásnak betanította s szakmunkásvizsgával ellátta a tanulókat. 1990 óta ezek a betanított emberek megöregedtek, kikoptak a termelésből. Ma ilyen méretű szakképzett réteg erre a munkára nincs is a térségben.

A képhez tartozik, hogy a Tiszazug a kommunizmus előtt teljesen ipar nélkül állott. A rendszerváltás hajnalán azonban már számos ipari beruházással rendelkezett. Hogy csak néhány példát említsünk, itt volt a martfői cipőgyár kihelyezett üzemekkel a térségben, a kunszentmártoni szőrmegyár, egy betonelemeket gyártó cég, növényolajgyár, sütőgyár. Ezek mellett a működő termelőszövetkezetek is sok embert foglalkoztattak. Nagy részük mára megszűnt, a munkalehetőségek tehát igen megcsappantak. A térségből a legtöbb ember elment Szolnokra, Kecskemétre, Szentesre, s a környék nagyobb településeire (pl. Tiszaugról Lakitelekre) dolgozni. A vidéken csupán a lecsúszott néprétegek s az öregek maradtak.

"Na most azt szoktam mondani, hogy Cserkeszőlő a legközmozpolitább község az egész Tiszazugban. Mert amikor lekerültünk (ti. 1979-ben), akkor Nagyréven nagyon nehezen vették be az embereket, egy zárt közösség. Nagyon szeretem a nagyrévi embereket, de az egy zárt közösség. (...) Tiszainoka azért, mert picike község volt, sokkal barátságosabb. Amikor idekerültünk, a tsz szolgálati lakásába, akkor azok egyből jöttek, hogy miben segíthetünk. Amikor nem volt fűtőolajunk, hoztak fűtőolajat. Ők befogadóbb típusú közösség volt. Tiszakürt nem túl barátságos község volt. Érdekes ott is a megoszlás, mert a falusiak, azok sokkal zárkózottabbak voltak, de már kinn a szőlőhelgyi emberek, azok sokkal nyitottabbak

voltak. De azt kell, hogy mondjam, mi ezen elég gyorsan túl tudtunk menni, mert látták, hogy nem okoskodni jöttünk le, hanem dolgozni. (...) Egész nap ott voltam velük, meg a feleségem is, és azt is látták, hogy ennek a munkának van értelme, amit csinálunk, mert gyönyörű ültetvények lettek. És bíztak ebben, hogy majd meg fognak élni, meg fogunk élni. Tehát nem volt ilyen beilleszkedési problémánk. Itt nincs olyan, hogy gyűttment senkiházi, úgy szokták mondani. Egyedül Kürtön." (Cserkeszölő)

Az idegenek viselkedési mintái, szokásaik nagyban elütnek új településüktől, így nem csoda, ha akaratlanul is véthetnek a szabályok ellen. Ilyen jelenségnek számít a városi környezetből falura került emberek életében, hogy folyamatosan figyelik őket.

"Zavaró, hogy van, aki számon tartja azt, hogy láttalak, hogy bementél ide, meg látott a nejem, hogy bementél oda, meg tegnapelőtt bementél ebbe az üzletbe és akkor nekem ezt visszamondják, mikor ennek semmi jelentősége sincs! Ilyen hülyeségekkel foglalkoznak az emberek, már bocsánat. Találkozok egy olyan emberrel, akivel éltemben harmadjára beszélgetek, bemegyek éppen a boltba, s a bolt előtt találkozom ezzel az illetővel. És a kezemben van egy szatyor, van benne egy doboz, viszek valamit. Mondom, nem ismerem, harmadjára találkozom vele. Kezet fogunk, szia, és azt mondja: Mit viszel a szatyrodba? Hát most? Ez annyira zavaró ez a

megnyilvánulás! (...) Nem ütöm bele az orrom más magánügyébe! Ez idegesít. Mit foglalkozik más azzal, hogy én hova megyek, mit akarok venni, meg mit viszek a szatyromba?" (Tiszaföldvár-Homok)

A folyamatos figyelés, a másik szemmel tartása, a pletyka a városi emberek számára elképzelhetetlen, s beavatkozásnak tekintik a másik életébe:

"Én mindenféleképpen innen el akarok menni a legmesszebb. Az elmúlt 2 hónapban olyan atrocitások értek, amibe bele sem tudtam korábban gondolni. Az emberek tudnak olyanok is lenni, amit korábban el sem hittem volna! Gondolok itt az irigységre. Hiába segítőkész valaki, ha a háta mögött meg irigy. És akkor konfliktus történik. Olyan dolgokat találnak ki, nem tudom, hogy honnan, kitalálnak valamit, és akkor elkezdik a másiktól híresztelni. Ilyen durva pletyka. Ami vidékre jellemző. Ami Szandaszőlősen, pedig az is vidéknek számít a városhoz képest, ott már nincs ilyen. Pedig olyan utcában laktunk, ahol csak öregasszonyok laktak, meg öregemberek, akikkel nagyon jó kapcsolatunk volt, és ott nem voltak olyan pletykások az emberek, mint itt Tiszaföldváron. Kitalálnak valamit, elkezdik görgetni, átadják a másiknak, az is lovagol rajta, elmondja másiknak, pont annak, akinek nem kellene, mert az a legrosszindulatúbb, az is elkezdi görgetni, és visszajut hozzánk, teljesen nagy marhaság, és egyszerűen nem tudok mit kezdeni

vele, csak bosszankodok, mert ez a rosszindulatú pletyka, ez nagyon súlyos." (Tiszaföldvár-Homok)

Amikor az újonnan betelepülteket keressük, szemünkbe ötlik az is, hogy miben különbözik élesen ezeknek az embereknek a tevékenysége az őslakosokétól. Másképp öltözködnek, máshogyan építkeznek, s olyan is előfordul, hogy fogalmuk sincs az alapvető vidéki életről:

"És aztán ott volt a vályogvető gödör, hát itten mind vályogház van ebben a községben, kivéve, akik most építettek, ilyen, lejöttek milliomosok." (Tiszainoka)

"Hát, aki ismer, az tudja, hogy városi vagyok. Ha kerti dolgokról beszélünk, rögtön kiderül, hogy közöm sincs az állatokhoz, mondjuk a tehenet bikának nézem sokszor, stb. A veteményesről nem is beszélve, hogy amikor kiküld anyukám zöldségért, akkor mást hozok, ebből ki is derül, hogy nem vagyok vidéki. Van veteményesünk, két kertünk is van." (Tiszaföldvár-Homok)

Az is érdekes lehet számunkra, hogy a Tiszazug falvai ritkán

tekintik idegennek a másik tiszazugi településről érkezett betelepülőt. Általában a városi, budapesti illetőségűeket tartják annak, de amennyiben helybeli illetőségűvel köt házasságot, máris félig a faluhoz, a községhez tudják kötni. Az ilyen módon, félárbócon bekerült emberek könnyebben kezelhetők, s megbízhatóbbak a falubeliek számára a teljesen idegennél:

"2000 ember él kb. Csépán, sok a nyugdíjas. A középkorú aktívak leginkább az önkormányzatnál dolgoznak. Tehetősebb gazdálkodó saját földjén dolgozik vagy dolgoztat, de ez inkább Sasra jellemző. Tizsasas mindig gazdagabb volt. Sason a 2. világháború végéig módosabb parasztok éltek, akik nemcsak dolgoztak, hanem dolgoztattak. Csépán szegényebbek éltek, akik Sasra jártak dolgozni. Ez a különbség a mai napig érzékelhető, mert Tizsasason sokkal több a munkaadó. Idegenből jött mezőgazdasági vállalkozó Sason van, de benősült egy családba. Szelevényen van olyan, aki 15-20 éve jött ide, módos, jól gazdálkodik, felvásárolja a földeket, de csinálja, gazdálkodik is. Kecskemét környékéről jött ide. Tyúkkal, tojással foglalkoznak ott, de itt több száz hektáron gazdálkodik, saját és bérelt területeken, supermodern gépekkel. Itt az számít idegennek, aki a fővárosból vagy néhány nagyvárosból annak reményében, vagy kényszerpályára lépve, vagy elveszítette a munkahelyét, vagy a fölvelt hitelek miatt a lakástól kénytelen volt megválni. Itt olcsóbbak a lakások itt megpróbál éldegélni vagy éldöglődni. Mindkettőre van példa. Van olyan is, aki idejött Pestről, de pár év alatt lecsúszott. Hogy Tizsasasról idejöjjön, az ritka, mint a

fehér holló, de az nem idegen. Bevándorlónak nevezik."
(Csépa)

"Jönnek Szolnokról az utcára tettek –mondjam így-, aki nem fizette a rezsijét, és ott a homoki részen teljesen idegen emberek verődnek össze, jól elvannak. Mert én nem tudom, hogy lettek igénytelenek vagy eleve ilyenek voltak, ez már nehéz kérdés. Vagy jönnek a kicsi helyekről, hogy na, hát most már Tiszaföldváron lakom, vettem házat. Biztos hallotta már, hogy országos viszonylatban Tiszaföldváron lehet legolcsóbban házat venni, nagyon sok az üres, kiadó, eladó. Így jött ide egy német nyugdíjas, mert nem akarta elhinni, hogy milyen áron hirdetnek Tiszaföldváron eladó lakást."(Tiszaföldvár)

Homokra szintén igaz, hogy kétszázezer Ft-ért már szőlőkunyhót lehet kapni, egy-másfélmillió Ft-ért pedig házat. Éppen ezért sok városi lezüllött ember jut végül ide. Egy házaspár 8 millió Ft-tal érkezett, autóval, ma pedig szemetesben turkálnak, biciklivel járnak és a bálás ruha üzletből öltözködnek kilós ruha akciókor. A tiszazugi falvak egészen a rendszerváltásig bizonyos szempontból rivalizáltak egymással, megpróbáltak a közösségeikre vigyázni, a teljesen idegeneket több településen kiiktatni. Egészen a rendszerváltásig tartott ez a magatartásforma, míg végleg erodálódtak a közösségek, egyénekre bomlottak. Tudni kell, hogy a paraszti társadalomba nem egyénenként illeszkedik az

ember, hanem családján keresztül. Úgy is tartják számon a helyiek egymást, éppen ezért, ha a gyermekek valami rosszat csinál másnak, mindjárt azt kérdezik, Ki az apád, hogy hívnak, fiacskám? A Tiszazugban is így volt ez:

"Én, hogy itt születtem (ti. Tiszaföldváron) én a mai napig, ha valakivel találkozok, itt Földváron, mondjuk egy postán, én azt megmondom, azt mondom neki, fogadjunk, hogy te homoki vagy, és azt fogja mondani, hogy igen, kint lakok a Bátorba. Én nem tudom, hogy miért, az arcuk is, a viselkedésük is, meg valahogy a mentalitásuk is homoki. De ha beülsz egy... nem rendel a házi orvosod, és az is Tiszaföldvárhoz tartozik, és kimész ott a házi orvosi rendelőbe, ott úgy kell mondani, hogy mint amikor kimegy egy pesti Erdélybe, hogy sokkal magyarabbak laknak. Jobban használják a népi tájszólást, nyelveket, ezeket a szerszámokat, a viseleteket. (...)
Népiesebbek. De azért is, mert még mindig a földmunkával foglalkoznak. Gyümölcsök, szőlők, kertészet, ilyesmi.
(Tiszaföldvár)

"Vadabbak (ti. a homokaik a földváriaknál) abból az intelligenciából, hogy megszületik egy gyerek, az egy parasztyerek lesz, aki szalmázik, berugom a kocsmáját, stb. stb. Tehát ha oda kimegy egy ilyen nyuszi városi, aki esetleg panelházba vót, most beszélek a 80-as évekről, azt ott előbb-utóbb megkérdezik, hogy kicsoda, meg lehet, hogy két

fülessel tér ki a kocsmából. Mondom, volt az a Négycsecsű csárda, és akkor bejöttek ezek, hogy diszkó. De ott olyan volt a diszkó is, hogy lehet, hogy a diszkó már le volt állítva, és már cigányzenész húzta – érted - a zenét. Vagy harmónikás. És ha oda kiment egy földvári, azt lehet, hogy eltángálták. De ha cibaki ment Homokra, akkor ott is elég nagy csaták vótak. A 70-es 80-as években. Homokon most is megvan a mozi, csak már Barátság Nyugdíjas Központ vagy mi. Fapados, olajpadló. Ott egyszer, 16-14 éves lehettem, kihívtak unokabátyámék, akik már 17, tehát italt már fogyasztottak, ilyesmi, viszik az embereket bele a rosszba, fiatalokat, oda kivettek, ott több szőlőlugason, szőlőkön, gyümölcsösökön, fán, mittudomén hol megbújva, árokba hasalva, tiszta jancsikafüvesen tértünk haza, mer úgy meghajtottak bennünket a homokiak. Tehát ez nem vót akkor ajánlatos. Az így vót, mintha földvári lenne, meg homoki. Na ott jobban az vót, hogy mit akar ez a gyüttment bevándorló, akármi, mer ott gyorsan lepofozták. (Tiszaföldvár)

"Ahogy a gumicsizmába leszúrta a szaros villát (ti. a homokiak), mer előtte ganéjt takarított, úgy ment be a kocsmába, öntsön ezt vagy azt, ezek általában savankás bort ittak, vagy akármi, akkor ugye, ha megláttak valakit, akkor két vagy három fő összebeszélt, hogy hát ez a gyüttment mit keres itt vagy akármi, és akkor azt megvárták kint, leszólították, mit akar itt, aztán esetleg el is verték. Azok részegen, ugye leittasodtak, azok azt nézték, a homoki legények, hogy kibe lehetett belekötni. Azok borzasztó verekedtek. Amikor bejött ez a diszkóvilág, 80-as évekbe, vót Tiszaföldvár, (...) Homokról

válogattak (ti. kidobónak). Pottyom, Puttyos, hogy hívták, tiszta tetoválás vót a fickó, meg mittomén, lovaskocsis vót. Ilyeneket választottak, mer azok olyan erősek vótak, szőlők vótak, meg akármi, hogy megfogott egy kétmázsás akácrönköt, vagy akármi, oszt akkor egyedül fölrakta a kocsira. (...) Tehát iszonyú emberfeletti erővel. Négy cementes zsákot raktak a vállára. Az két mázsa. Úgy elvitte. Hóna alatt így vígan a két zsákot vagy akármi. Oszt azoknak olyan, mint a sütőlapát, olyan tenyerük vót. Ottan ez a nyeszlett városi legény, hogyha ugye kiment arra a szórakozóhelyre, nem kellett annak se fegyver, meg se gázspray, meg semmise, mer az egy fű... Én megmondom őszintén kaptam egy pofont. Bementem, hóbörögtem, be voltam rugva, hogy nem vótam észen. És akkor mondják nekem, hogy hagyjad már, ne kötekeggyé meg akármi. De ismert is ez a kidobó engem, mással kötekedtem, meg ilyesmi. De ugye mondta, hogy itt a diszkóba nincs verekedés (...). És akkor mondja, hogy nyugodjak már le. Mondják a haverjaimék is, hogy jó van, maradjá már, nyugodjá már le, meg akármi, fejezd már be. De én ugye hót részeg, tudod milyen az ember, kötekszik, meg akármi, csak nyomtam a szövegem. Na most mögöttem állt a haverom. Mögöttem, aki fogta a vállamat. Kilépett a pult mögül ez a faszi, hogy most már fejezd be, adott egy pofont, úgy, hogy ketten estünk ki az ajtón, ami öt méterre vót, az ajtó. Kieshattünk vóna a kirakatüvegen is, hogyha egy méterről kapom a pofont. Mer mint a Piedonés filmben, lehet, hogy felrepülök a levegőbe, érted, oszt úgy kivág. Mondom, én olyan pofont nem hogy így szülőktől visszaemlékezve vagy akármi. Tehát olyan nincs, olyan emberfeletti erő. Hogy áll mögöttem az az ember, oszt kapok egy pofont, oszt mind a kettőnket kivisz a lendület az

ajtón. Nem lökött az semmit se, egyetlenegy pofon. Az olyan vót. Persze aztán jöttek ebbe a diszkóba a cibakiak. (...) Bicskásoknak hívtuk. (...) Ott nagy küzdések vótak. Földváriak, homokiak, cibakiak. Mondhatok olyat is, hogy csak nem jut eszembe most, hogy Szőke Tisza, az lett, de Cibakon, hogy vótak ilyen kocsmák, Nagy Kocsma úgy mondták, hogy Cibakon a Nagy Kocsmába be mersz-e menni fiam? Mer akkó má vagány vagy, akkor má érsz valamit. Azt mondja, há mi az, hogy bemerek menni? Mer oda, ha bement, minimum, hogy megrakták" (Tiszaföldvár)

A cibaki társadalom korábbi erejét mutatja, hogy mindenki bicskásoknak hívta őket korábban, s bizony sokan használták rájuk a "Ha cibaki, ne szólj neki!"szólást is.

"Cibakiaknak olyan bicskájuk vót, ami úgy rugós, hogy nem a nyeléből jön ki, hanem oldalról. Tehát hogy megnyomtda a gombot, és oldalt. (...) Azok már modernkoriak, aminek a végiből jön ki. És olyan elég vót ijesztésnek is. És nem akartak ők semmit se, hogy adjál nekik, órát vagy készpénzt, vagy akármi, csak nem ide valósi, és ennyi. Azér mondtuk mi azt már a 90-es évekbe, 80-as évek végén, hogy mondjuk menjünk Martfűre szórakozni, mer az egy kulturált társadalom, ott nem ez volt a menő, hogy valaki összeverekszik a kocsmába. (...) Feleségem első gyerekének, Robi, annak az apja az tudna mesélni, mer az ős cibaki. (...) De ő még így beszél, hogy gyütt,

meg mittudomén. De ő még igazi. Na, az is úgy szokta. Tehát hogyha olyan nincs, hogy nincs igaza. Akkor hogy mondják ezt, kézzel csinál törvényt. Azt a mai világig is. Azok az emberek olyanok, hogy nem tudja elképzelni, hogy 6-tól 2-ig bemegy egy munkahelyre, és ott parancsolnak. Azoknak nem lehet parancsolni. Tehát dolgozik az, meg akármi. De ha azt megsérted, már másnap nem megy dolgozni, úgy meg nem tudsz neki parancsolni, hogy az nem tudja azt, hogy mi az, hogy háromnegyed 6-ra beérkezni a gyárba, beindítani egy gépet, melegíteni a motort. (...) Azt ha megkérdezed, hogy hol vótál, vagy soha többet nem jön, vagy lepofoz, aztán kész. Az egy se dógozik ilyen bejelentett... lehet, hogy kőműves mellett, hogyha az vállalkozó be van jelentve. De az mind ilyen, most fát veszek, ezt cserélek, kutyát tartok, lovat, vizslát, tudod. Halászat, orvhorgászat, stb. Ez mind ilyenbe van benne, hogy vadat elad feketén, ilyesmi." (Tiszaföldvár)

A kilátástalanságot növelik, hogy a térségben semmiféle munkalehetőség nincs, s a mezőgazdaságot nyűgnek tekintik a politikusok is:

"Két tehén van az egész községben. És volt ezervalamennyi..."(Nagyrév)

"Ilyen piszkos világ még nem volt, mint ami most van. Az embernek van egy olyan érzése, hogy mindenki csak zsebre dolgozik, saját zsebre... Még az ükunokáink is el vannak már adósítva. Az a borzasztó, a kilátástalanság, hogy semmi se biztos, itt két év nincs egyforma."(Tiszainoka)

A közösségek azonban vizsgált térségünkben a rendszerváltás óta igen erősen megroppantak. A kilátástalanság, munkanélküliség, a mezőgazdaság hanyatlása, az individualizmus térnyerése szétzúzta a falusi közösségeket, mára úgyszólván ennek csupán a teljes hiánya tapasztalható. A felemelkedést sokan a turizmus fejlesztésében látják. Kérdés, hogy ki az, aki úttalan utakon, sárban, szállás- és étkezési lehetőség nélkül ellátogat úgy egy kistérségbe, hogy annak semmiféle falusi jellege nincsen. Nincs mezőgazdaság, nem találkozunk tenyésztett állatokkal, jóformán nem tudunk egy helyi gazdától egyetlen liter tejet vásárolni. Szintén érdekes, hogy az Európai Unión belül ránk, magyarokra minden olyan szabály érvényes, melyet a többiek közül számos ország figyelmen kívül hagy. Amennyiben komolyan gondoljuk, hogy a Tiszazug peremlétbe került, s erősen változtatni kell a jelenlegi viszonyokon, nem építhetünk habokra légvárakat! Nem várhatunk segítséget, alamizsnát vagy csodát. Meg kell teremteni a kistérségben újra a közösségeket, pontosan úgy, ahogy Szabó László azt javasolta.^[40] Ezek nélkül csupán adatokkal bizonyítottuk a sorvadást, s a tudomány számára rögzítettük a Tiszazug haldoklását.

Irodalom:

BARNA Gábor

2010. Adatok a tiszazugi helyi ünnepekről és közösségekről. In: HEGEDŰS Krisztián - KOVÁCSNÉ KAPOSVÁRI Gyöngyi - PUSZTAI Gabriella - PUSZTAI Zsolt (szerk.): Peremlétben? Félúton. A Tiszazug néprajzi, történeti, földrajzi kutatása az ezredfordulón. Szolnok, 79-101.

BENEDEK Csaba

2003. Idegenek a faluban. A beilleszkedés körülményeinek vizsgálata három magyar faluközösségben. In: HORVÁTH László - H. BATHÓ Edit - KAPOSVÁRI Gyöngyi - TÁRNOKI Judit - VADÁSZ István (szerk.): Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve. Szolnok, 287-303.

2005. Adatok Cserépfalu népi építészetéhez, különös tekintettel az idegenekre. In: SZABÓ Sarolta (szerk.): Hagyomány és változás a népi kultúrában. Tanulmányok a 60 éves Dám László tiszteletére. Nyíregyháza, 275-288.

2007. A tiszaföldvári Tiszazugi Földrajzi Múzeum néprajzi gyűjteménye. In: H. BATHÓ Edit - GECSE Annabella - HORVÁTH László - KAPOSVÁRI Gyöngyi (szerk.): Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve. Szolnok, 213-252.

2008. A kunszentmártoni Helytörténeti Múzeum tiszazugi néprajzi tárgyai. In: BAGI Gábor - GULYÁS Katalin - HORVÁTH László - KAPOSVÁRI Gyöngyi (szerk.): Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve. Szolnok, 457-475.

BOTKA János

1977. Egy tiszazugi falu, Csépa története. Szolnok.

BOTKA János - SZABÓ István

1980. Martfű. In: TÓTH Tibor (főszerk.): Adatok
Jász-Nagykun-Szolnok megye történetéből I. Szolnok, 587-597.

BOTKA János - SOÓS Imre - SZABÓ István

1980. Szelevény. In: TÓTH Tibor (főszerk.): Adatok
Jász-Nagykun-Szolnok megye történetéből I. Szolnok, 212.

CSALOG Zsolt – Gulyás Éva - SZABÓ László (szerk.)

1974-2005. Szolnok Megye Néprajzi Atlasza I.1-2. II. 1-2.
Szolnok.

GECSE Annabella

2010. Esély és esélytelenség a mai tiszazugi családi gazdaságokban. In: HEGEDŰS Krisztián - KOVÁCSNÉ KAPOSVÁRI Gyöngyi - PUSZTAI Gabriella - PUSZTAI Zsolt (szerk.): Peremlétben? Félúton. A Tiszazug néprajzi, történeti, földrajzi kutatása az ezredfordulón. Szolnok, 101-129.

GULYÁS Éva -SZABÓ László

2003. A Tiszazug néprajzi jellemzése. In: GULYÁS Éva - SZABÓ László (szerk.): Múzeumi Levelek 78-79. Szolnok, 155-166.

GULYÁS Katalin

1997. Mesterszállás községgé alakulása és önálló közigazgatásának megszervezése. In: BARNA Gábor - GULYÁS Katalin (szerk.): Mesterszállás az önállóság útján 1897-1997. Mesterszállás, 13-49.

HEGEDŰS Krisztián - KOVÁCSNÉ Kaposvári Gyöngyi -
PUSZTAI Gabriella - PUSZTAI Zsolt (szerk.)

2010. Peremlétben? Félúton. A Tiszazug néprajzi, történeti, földrajzi kutatása az ezredfordulón. Szolnok.

KOTICS József

2010. A hagyományos női szerepek változása. In: HEGEDŰS Krisztián - KOVÁCSNÉ Kaposvári Gyöngyi - PUSZTAI Gabriella - PUSZTAI Zsolt (szerk.): Peremlétben? Félúton. A Tiszazug néprajzi, történeti, földrajzi kutatása az ezredfordulón. Szolnok, 153-169.

KÓSA László

1998. "Ki népei vagytok?" Budapest.

KÓSA László - FILEP Antal

1982. Tiszazug. In: ORTUTAY Gyula (főszerk.): Néprajzi Lexikon V. Budapest, 302.

1983. A magyar nép táji-történeti tagolódása. Budapest.

MAJOR Bálint

1899. Tisza-Nagy-Rév község és lakosai történelmi multja és jelene. Czepléd.

MATYUGA Lászlóné

1980. Cserkeszőlő. In: TÓTH Tibor (főszerk.): Adatok Jász-Nagykun-Szolnok megye történetéből I. Szolnok, 153-158.

NAGY Olga

1989. A törvény szorításában. Paraszti értékrend és magatartásformák. Budapest.

SZABÓ István - SZABÓ László

1980. Mesterszállás. In: TÓTH Tibor (főszerk.): Adatok Jász-Nagykun-Szolnok megye történetéből I. Szolnok, 599-607.

1989. Rejtélyes Tiszazug. In: FÁBIÁN Péter (főszerk.): JAKU 89/2. Szolnok, 75-90.

SZABÓ László

1979. A magyar rokonsági rendszer. Debrecen

1987. Szolnok megye népművészetének sajátosságai. In: BELLON Tibor - SZABÓ László (szerk.): Szolnok megye népművészete. Budapest, 423-436.

1993. Társadalomnéprajz. Debrecen.

1996. Társadalom, etnikum, identitás. Debrecen.

2003. Egy kistáj díszítőművészetének kutatása. In: Dr. habil. SZABOLCSI Róbert - KÁDÁR Zoltán - PELIKÁN Lajos (főszerk.): Szolnoki Tudományos Közlemények VII. cd-rom, Szolnok.

2005. Néprajzi kutatások a Tiszazugban. In: BARNA Mária – PUSZTAI Gabriella (szerk.): Tiszazugi Füzetek 8. Kunszentmárton, 17-27.

2009. Vészhelyzet a Tiszazugban. Örsi Julianna (főszerk.) In:

JAKU LII. évfolyam, 1-4. szám, Szolnok, 36-48.

SZÁLLÁSI Sándor

1935. Tiszazug szociográfiája. Tördeletlen kézirat.

SZOMBATFALVY György

1931. Tiszazug. In: Bibó István (szerk.): Népünk és Nyelvünk 3. évf. 141-161.

TAKÁCS Lajos

1976. Egy irtásfalu földművelése. Budapest.

TERENDI Viktória

2010. Tiszazug - Bevándorlók: elfogadás vagy befogadás? In: HEGEDŰS Krisztián - KOVÁCSNÉ KAPOSVÁRI Gyöngyi - PUSZTAI Gabriella - PUSZTAI Zsolt (szerk.): Peremlétben? Félúton. A Tiszazug néprajzi, történeti, földrajzi kutatása az ezredfordulón. Szolnok, 229-243.

Internetes hivatkozások:

http://tiszazugkutatas.uw.hu/kut_ism.html

<http://tiszazugkutatas.uw.hu/bibl.htm>

<http://www.karpatmedence.net/hirek/51-veszhelyzet-a-tiszazugban>

<http://karpatmedence.net/hirek/95-mit-tehetunk-a-tiszazug-ideg-enforgalma-erdekeben>

Rövidítések jegyzéke:

JAKU=Jászkunság folyóirat

SzMNA=Szolnok Megye Néprajzi Atlasza

[1] OTKA nyilvántartási szám: K 68902

[2] http://tiszazugkutatas.uw.hu/kut_ism.html

[3] <http://tiszazugkutatas.uw.hu/bibl.htm>

[4] http://tizsazugkutatas.uw.hu/kut_ism.html

[5]

<http://www.karpatmedence.net/hirek/51-veszhelyzet-a-tiszazugban> Az eredeti cikk: SZABÓ László: 2009. 36-48.

[6] GECSE Annabella: 2010. 124.

[7] SZABÓ László: 2009. 36-48.

[8] KÓSA László-FILEP Antal: 1982. 302. valamint 1983. 188.

[9] MATYUGA Lászlóné: 1980. 153. valamint BOTKA János-SZABÓ István: 1980. 587.

[10] A Szolnok Megye Néprajzi Atlaszának térképlapjai is erre utalnak. SzMNA I. 1-2. II. 1-2.

[11] SZABÓ István-SZABÓ László: 1989. 75.

[12] SZABÓ László: 2003. cd-rom. SZABÓ István-SZABÓ László: 1989. 75-90. SZABÓ László-GULYÁS Éva: 2003. 155. SZABÓ László 1987. 429-430.

[13] SZABÓ István-SZABÓ László 1989. 76.

[14] Uo. 78.

[15] SZABÓ László-GULYÁS Éva: 2003. 156-157.

[16] SZABÓ László: 2005. 19-20. SZABÓ István-SZABÓ László: 1989. 75.

[17] BENEDEK Csaba: 2003. 287-303. BENEDEK Csaba:

2005. 275-288.

[18] NAGY Olga: 1989. 22. TAKÁCS Lajos 1976. 74.

[19] SZABÓ László: 1996. 37.

[20] SZABÓ László: 1979. 81.

[21] BENEDEK Csaba: 2007. 213-252. valamint 2008. 457-475.

[22] SZABÓ László 1993. 190-208.

[23] BARNA Gábor: 2010. 80.

[24] KOTICS József: 2010. 153-169.

[25] BOTKA János: 1977. 57

[26] BAGI Gábor-SZURMAY Zoltán: Cibakháza, Száz magyar falu könyvesháza cd-rom

[27] BOTKA János-SOÓS Imre-SZABÓ István: 1980. 212.

[28] MATYUGA Lászlóné: 1980. 153.

[29] SZABÓ István-SZABÓ László: 1980. 600. valamint GULYÁS Katalin: 1997. 13-49.

[30] BARNA Gábor. 2010. 80.

[31] MAJOR Bálint: 1893. 22.

[32] Uo. 26.

[33] Uo. 59.

[34] SZOMBATFALVY György: 1931. 147-149.

[35] Uo. 153.

[36] SZÁLLÁSI Sándor : 1935. 92. Tördeletlen kézirat

[37] TERENDI Viktória: 2010. 234-235.

[38] MAJOR Bálint: 1899. 15.

[39] KÓSA László: 1988. 155.

[40]

<http://karpatmedence.net/hirek/95-mit-tehetunk-a-tiszazug-ideg-enforgalma-erdekeben>